

УДК 37 (477) «19/20» :78.01 (043.5)

РАСТРУБА Тетяна Віталіївна –
викладач кафедри вокально-хорової майстерності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
e-mail: rastruba_1510@ukr.net

ЗМІСТОВНО-СМИСЛОВЕ НАПОВНЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Динамізм розвитку сучасного суспільства, як ніколи, має потребу в активній, творчій людині, внутрішньо вільній і котра уміє жити в умовах свободи, орієнтуючись на загальнолюдські цінності та усвідомлює свою самоцінність, унікальність й відчуває взаємозв'язок зі світом у цілому. Звідси, особливо актуальним для вітчизняної педагогіки, бачиться нами виявлення історичного надбання досвіду музичного навчання і виховання через призму традицій та сучасних інновацій, що містять конструктивні ідеї особистісно орієнтованої парадигми.

В цьому сенсі, нинішнім нащадкам украї необхідні знання витоків гуманістичних ідей, особливостей розвитку педагогічних поглядів, підходів, методів та форм організації музично-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, оскільки існує необхідність їх педагогічного переосмислення в ході активного освоєння і перебудови музично-педагогічної спадщини. Разом із тим, ключовою проблемою поновлюваного педагогічного процесу в сьогоденній навчальній установі постає особистість учня, який виступає як суб'єкт всіх видів діяльності, котрий вибудовує власний життєвий шлях та відповідально з ініціативою здійснює певні специфічні різновиди активності (творчої, моральної, пізнавальної та ін.), що в минулій системі освіти в основному ігнорувалося.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що проблему музичної педагогіки певного історичного періоду вивчали такі науковці, як С. Горбенко, Н. Гуральник, О. Михайличенко, В. Найда, О. Олексюк, Н. Онищенко, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов і ін. Еволюції музично-педагогічної думки сприяли наукові розробки теорії та практики А. Болгарського, А. Верещагіної, З. Жофчака, В. Лужного, М. Малібовського, Г. Падалки, О. Раввінова, Л. Хлебникової, Ю. Юцевича та ін. На сучасному етапі різним аспектам теорії та методики музичного навчання і виховання, розв'язанню нових педагогічних завдань у даній галузі присвячено чимало змістовних публікацій О. Гумінської, О. Корнілової, О. Лобової, Л. Масол, Е. Печерської, О. Ростовського, Т. Танько, О. Хижної, Г. Шевченко, В. Шульгіної та ін.

Метою даної статті є спроба

охарактеризувати змістовно-смиислове наповнення особистісно орієнтованої загальної мистецької освіти дітей шкільного віку, знання якої допоможе вчителю в її успішній практичній реалізації.

Виклад основного матеріалу. Залучення поняття «особистісно орієнтоване» до музичного навчання і виховання дітей шкільного віку обумовлено вирішенням цілого ряду методологічних проблем, оскільки веде за собою розширення теоретичного простору цієї сфери педагогіки, перегляд уявлень про деякі традиційні категорії естетичної освіти, їх співвідношення між собою. В той же час, узгодження уявлень про загальну мистецьку освіту в її класичній трактовці сьогодення також досить актуальна. Її суть бачиться нами в побудові такого визначення, яке, з одного боку, зберегло б ключові особистісні традиції визначення поняття «музична освіта», а з іншої – показало б її специфіку через призму особистісно орієнтованої парадигми.

Спробуємо сформулювати власне бачення категорії «*особистісно орієнтована загальна мистецька освіта*», яку інтерпретуємо наступним чином: *це шлях суб'єкт-суб'єктної взаємодії учня та вчителя, спрямований на едукацію компонентів мистецького усвідомлення (сприйняття, уявлення, потребу, смаку, ідеалу і ін.) та творчих здібностей в рутині художньо-естетичної діяльності, що активізує особистісні функції, враховує результати суб'єктного досвіду, стимулює вираження особистісної позиції в процесі освоєння музичної галузі.* Зазначимо, що термін «едукація» (за І. Підласим) використовується для позначення органічної єдності навчання і виховання, нерозривності педагогічної та учнівської діяльності.

Мета її полягає в утворенні осібно-ціннісного ставлення учнів до реальності та мистецтва; розвитку естетичної свідомості, загальнокультурної і художньої компетентності; здатності до самореалізації, потреб в духовному самовдосконаленні. До ряду завдань можемо віднести: виявлення, ініціювання, використання та «окультурення» суб'єктного досвіду особистості; розвиток власних пізнавальних здібностей кожної дитини; формування в неї культури життєдіяльності, яка дає можливість плідно налаштовувати своє співіснування, правильно окреслювати лінії життя як першоджерела для

соціокультурного самовизначення; постання стабільного інтересу до досягання, прагнення й уміння самостійно вчитися; виховання неусвідомленої соціально-моральної манери поведінки, духовності, соціальної поваги, культури праці, екологічно, художньо-естетично та фізично здорового способу життєдіяльності, іншими словами таких особистісних рис, яких не можна набути тільки на уроці; спомагати індивіду в усвідомленні цілісності картини світу [2; 3; 4; 5]. Як бачимо, особистісно орієнтована парадигма музичного навчання і виховання наразі має широко впроваджуватися в усі види творчої діяльності учня і є по-суті (за словами С. Горбенка) «інноваційним процесом, оскільки вимагає переходу від навчання як нормативного побудованого процесу, до вчення як індивідуальної діяльності дитини, її корекції і педагогічної підтримки» [1, с. 341].

При розгляді процесу особистісно орієнтованої загальної мистецької освіти дітей шкільного віку нами бачиться логічним виокремлення деяких компонентів, (змістовно-процесуальний, мотиваційний та позиційний) які складатимуть змістовно-сміслову наповнення досліджуваної проблеми. *Перший компонент* – змістовно-процесуальний, основна функція якого, на наш погляд, полягає у складанні умов для формування творчої активності особистості дитини під час музичної діяльності. Цей компонент включає в себе *змістовний блок*, що визначає зміст особистісно орієнтованої музичної освіти та *процесуальний блок*, що виявляє методи, прийоми і форми навчання. Змістовний блок передбачає: 1) включення у зміст особистісно орієнтованої музичної освіти ціннісного досвіду дітей; 2) наявність інформаційних, практичних і рефлексивно-оціночних характеристик змісту особистісно орієнтованого музичного навчання та виховання, що дозволяє зробити усвідомлений вибір дітьми виду діяльності із врахуванням їх ціннісно-сміслових уподобань; 3) процесуальність змісту бачиться у вигляді сукупності значимих для учнів проблемних та особистісно орієнтованих ситуацій. Процесуальний блок включає ефективний дидактичний інструментарій, що використовується вчителем: послідовність та доцільність підбору методів, прийомів та форм.

Другий – мотиваційний компонент виконує спрямовуючу, спонукальну й сенсоутворюючу функції, формує в учнів у процесі особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання перспективно-спонукальні, безпосередньо-спонукальні та креативно-спонукальні мотиви художньо-естетичної діяльності. Тому, мотивацію ми

розглядаємо як процес, що надає музично-творчій діяльності особистісного сенсу та збагачує особовий потенціал дитини.

Третій – позиційний компонент розкриває механізм комунікативної взаємодії учасників зазначеного процесу, показуючи, які об'єктивні та суб'єктивні умови необхідні, щоб спілкування було психологічно комфортним для його учасників і продуктивно працювало як на результат музичного навчання і виховання, так і на особистісний розвиток учнів.

Змістовно-сміслову наповнення особистісно орієнтованої загальної мистецької освіти включає ще й спеціальний практичний апарат, до якого відносяться різнобічні методи, форми і прийоми. Напрацювання вчених (О. Лобова, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Пляченко, Т. Рейзеткінд, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.), у цій сфері, дають нам можливість виокремити, у першу чергу, ті групи методів, які можуть розглядатися в контексті особистісно орієнтованої парадигми: *перцептивні* (від лат. *percipere* – сприймати) та *активні*.

Перцептивні методи особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання спрямовані на розвиток музичного сприймання як компоненту художньо-творчої діяльності. Вони поділяються на три підгрупи: *методи аудіального представлення, методи візуальної демонстрації та методи кінестетичного сприймання й передачі музичної інформації*. Методи аудіального представлення вміщують у себе всі види розповідей, бесід, пояснень, художньо-образного символічного опису, а також слухання музичних творів, як у виконанні вчителя, так і за допомогою технічних засобів. Методи візуальної демонстрації полягають у показі справжніх об'єктів (музичні інструменти, ілюстрації тощо); методи кінестетичного сприймання й передачі музичної інформації зводяться до оптимізації м'язових зусиль та інших відчуттів тіла (музично-ритмічні рухи, малювання, артикуляційні вправи, пальчикові вправи і ін.).

Активні методи спрямовані на розвиток естетичного судження, емоційно-оціночного відношення до художнього об'єкту, творчої уяви дитини як компонентів музичної освіти. Вони розділяються на підгрупи: *методи художньо-естетичного виразу та творчі*. Перша підгрупа складається із *методів художнього виконання* (спів, декламація, створення творів образотворчого мистецтва і т. д.); *методів навчально-критичного вираження*, які перетворюють процес музично-пізнавальної діяльності у творче градуальне (від лат. *gradatio* – поступове посилення, підвищення, від *gradus* – крок, ступінь) освоєння знаннями. Друга підгрупа творчих

методів характеризується постановкою проблеми, генерацією ідей і т. д. Згідно цього, до неї відносяться: *методи вирішення учбових художньо-творчих завдань; методи розвитку емпатії; метод вживання в художньо-естетичний об'єкт; метод імітаційного моделювання; метод синестезії (співвідчуття); метод синектики; метод монтажу (колаж, художнє синтезування); метод ідеальних типів; метод створення культурного контексту; метод інтерпретації.* До ряду активних методів можемо віднести і *метод інверсії* (від лат. *inversion* – перестановка, перетворення) *художньо-естетичних об'єктів*, який орієнтує на пошук ідей у нових неочікуваних напрямках зазвичай протилежних традиційним поглядам; *метод художньо-творчих аналогій*, який у свою основу покладає висновки про якості одного предмета на ґрунті його схожості із іншим.

Для визначення прийомів організації особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання учнів ми спирались на роботи вітчизняних та зарубіжних вчених. Виходячи з цього, визначаємо наступний комплекс прийомів особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання учнів, який схематизуємо у таблиці:

Прийоми організації особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання дітей шкільного віку

№	Типи прийомів	Прийоми
1.	Прийом полімодального уявлення музичної інформації	Прийом «музичне люстерко»
		Прийом музично-пластичного моделювання
		Прийом зорової стимуляції
		Прийом малювання під музику
		Прийом синкретичного занурення в художній образ
2.	Ігрові прийоми	Прийом перекодування інформації
		Прийом дидактичної гри
3.	Ігрові прийоми	Прийом імітаційного моделювання
		Прийом ранжування
4.	Рефлексивні прийоми	Прийом емпатійного слухання
		Прийом символічного бачення
		Прийом авторського розвитку ситуації
4.	Евристичні прийоми	Прийом псевдопомилки

У дидактичній інструментарій процесу особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання, поряд із методами та прийомами, входять і форми організації цього процесу. Спираючись на дослідження Е. Абдуліна, О. Апраксіної, С. Горбенка, О. Лобової, О. Ніколаєвої, О. Олексюк, Г. Падалки, Е. Печерської, О. Михайличенка, О. Ростовського та ін., в якості основної *форми організації* досліджуваного навчального процесу ми визначаємо урок. Протягом певного історичного періоду уроки зазнали деяких модифікацій у своїй структурі та назві. Зокрема, на сьогоднішній день, загальна музична освіта реалізується за допомогою предметно-інтегрованої моделі навчання і виховання, яка включає предмети «Музичне

мистецтво» та «Мистецтво». Спираючись на класифікацію уроків, подану О. Ніколаєвою, О. Михайличенком, О. Олексюк, Е. Печерською, О. Ростовським та ін., визначимо наступні типи уроків як форми організації процесу особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання дітей шкільного віку:

1. *Уроки, засновані на імітації влаштування художньо-естетичної діяльності:* урок-подорож по музичному театру; урок-перетворення класу в зал оперного театру [3]; урок-подорож по картинній галереї; урок-фольклорне свято; урок-книжковий ярмарок; урок-кіностудія і т. д.

2. *Уроки, засновані на формах, жанрах, методах художньо-естетичної діяльності:* урок-концерт, урок-репортаж із художньої виставки, урок-рецензія, урок-репетиція, урок-спектакль, урок-кліп і т. д.

3. *Уроки, що спираються на вигадані казкові ситуації:* урок-казка, урок-сюрприз, урок-подорож і ін. [2]

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, змістовно-смісловне наповнення особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання дітей шкільного віку розкриває специфіку методико-технологічного забезпечення цього процесу, спрямованого на формування різних компонентів музичної обізнаності дітей. Уявлення про подібне наповнення через призму змістовно-процесуального, мотиваційного та позиційного компонентів дозволяє описати сучасний зміст і технологічне забезпечення особистісно орієнтованої загальної мистецької освіти, виявити безпосередньо спонукальну функцію, розкрити механізм ефективної взаємодії суб'єктів зазначеного процесу. Звичайно, дана проблема не є остаточно вирішеною і потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Горбенко – Житомир: В.Б.Котвицький, 2008. – 416 с.
2. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика / О. В. Лобова. – Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 516 с.
3. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
4. Пехота О. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. – 2-е вид. доп. Та перероб. / О. Пехота, А. Старева. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. – 272 с.

5. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навчально-методичний посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

REFERENCES

1. Horbenko, S. S. (2008). *Istoriia humanizatsii muzychnoi osvity ditej shkil'noho viku: Navchal'nyj posibnyk za modul'no-rejtynhovoiu systemoiu navchannia*. [History of humanization of music education in school-aged children: a manual for module-rating system of teaching]. Zhytomyr.

2. Pehota, O. (2006). *Osobistisno orientovane navchannja: pidgotovka vchitelja: monografija*. [Student-centered learning: teacher preparation]. Mikolaiv.

3. Oleksiuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika: navchal'nyj posibnyk*. [Music pedagogy: a training manual]. Kyiv.

4. Rostovs'kyj, O. Ya. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity*. [Theory and methods of musical education: Educational-methodical manual]. Ternopil'.

5. Lobova, O. V. (2010). *Formuvannya osnov muzychnoi kul'tury molodshy'x shkoliariv: teoriya ta praktyka*. [The formation of the musical culture of the younger schoolchildren: theory and practice]. Sumy'.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАСТРУБА Тетяна Віталіївна – викладач кафедри вокально-хорової майстерності Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Наукові інтереси – розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку останньої чверті XX – початку XXI століття.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRUBA Tatyana Vitalievna – Lecturer of the Department of Vocal and Choral Skills Nizhyn State University named after Mykola Gogol.

Circle of scientific interests: development of personality-oriented musical education of school-age children the last quarter of XX – beginning of XXI century.

*Дата надходження рукопису 07. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна.*

УДК 378.4.016:786.2:781.6

СИДОРЕЦЬ Тетяна Володимирівна – асистент кафедри музичного мистецтва Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: pednauk@gmail.com

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОЄДНАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ, ТВОРЧОЇ ВОЛІ ТА ПІАНІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ВИКОНАВЦЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Усвідомлена, художньо випрадена та обґрунтована інтерпретація музичного твору нероздільно пов'язана з необхідністю розкриття авторського задуму композитора. В кожен художній твір композитор вкладає певний виразовий зміст, який виконавець повинен зрозуміти і розкрити. Не особисті почуття або миттєвий настрій повинні бути вирішальними для відтворення твору, а його образний зміст, поданий композитором в художній формі; зміст, який повинен викликати у виконавця настільки інтенсивний відгук, що його, інтерпретатора, воля зіллється з волею композитора. Така ідентичність приводить до ідеальної інтерпретації. В основі вирішення цього завдання знаходиться психотехнічний принцип виховання у студента спрямування до поставленої мети. Реалізується цей принцип через правильне співвідношення методів формування свідомості студентів-музикантів та набуття суто професійних знань та навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку активного,

самостійного мислення, творчої уяви, розуміння ролі об'єктивних знань у формуванні особистості молодого музиканта, розкриттю індивідуальності своїх вихованців присвятили багато сторінок видатні педагогі-піаністи, такі, як Микола Курбатов («Несколько слов о художественном исполнени на фортепиано»), Вальтер Гізекінг («Статьи о пианистическом искусстве»), Ферруччо Бузоні («О пианистическом мастерстве»), Генрих Нейгауз (Об искусстве фортепианной игры»), Лев Баренбойм («Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства»). Проблеми всебічного розвитку студента-музиканта висвітлені в статтях українських дослідників О. Андрейко, О. Белікової, М. Михаськової, Л. Мержевої та ін.

Мета статті – проаналізувати та описати методи, які допоможуть в роботі над інтерпретацією творів досягнути поставленої виконавцем мети, максимально наблизитись до задуму композитора та з усією можливою майстерністю втілити цей задум.

Виклад основного матеріалу